ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πρώτο τμήμα)
της 8ης Σεπτεμβρίου 2005 *

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-544/03 και C-545/03,

με αντικείμενο αιτήσεις εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, τις οποίες υπέβαλε το Conseil d'État (Βέλγιο) με αποφάσεις της 8ης Δεκεμβρίου 2003, που περιήλθαν στο Δικαστήριο στις 23 Δεκεμβρίου 2003, στο πλαίσιο των διαδικασιών

Mobistar SA (C-544/03)

κατά

Commune de Fléron

και

Belgacom Mobile SA (C-545/03)

κατά

Commune de Schaerbeek,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γαλλική.

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πρώτο τμήμα),

συγκείμενο από τους P. Jann, πρόεδρο τμήματος, K. Lenaerts, N. Colneric (εισηγήτρια), E. Juhász και M. Ilešič, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: P. Léger
γραμματέας: M.-F. Contet, κύρια υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 20ής Ιανουαρίου 2005,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

— η Mobistar SA, εκπροσωπούμενη από τους Y. van Gerven, A. Vallery και A. Desmedt, avocats,

— η Belgacom Mobile SA, εκπροσωπούμενη από τον H. De Bauw, advocaat, και τον P. Carreau, avocat,

— ο commune de Fléron (δήμος του Fléron), εκπροσωπούμενος από τον M. Vankan, avocat,

— ο commune de Schaerbeek (δήμος του Schaerbeek), εκπροσωπούμενος από τον J. Bourtembourg, avocat,

— η Βελγική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον A. Goldman και την E. Dominkovits,

— η Κυβέρνηση των Κάτω Χωρών, εκπροσωπούμενη από την H. G. Sevenster,

— η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τους J.-P. Keppenne, M. Shotter και L. Ström van Lier,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 7ης Απριλίου 2005,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Οι αιτήσεις έκδοσης προδικαστικής απόφασης αφορούν την ερμηνεία των άρθρων 59 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρου 49 ΕΚ) και 3γ της οδηγίας 90/388/ΕΟΚ της Επιτροπής, της 28ης Ιουνίου 1990, σχετικά με τον ανταγωνισμό στις αγορές των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών (ΕΕ L 192, σ. 10), όπως τροποποιήθηκε, όσον αφορά το πλήρες άνοιγμα των αγορών τηλεπικοινωνιών στον ανταγωνισμό, με την οδηγία 96/19/ΕΚ της Επιτροπής, της 13ης Μαρτίου 1996 (ΕΕ L 74, σ. 13, στο εξής: οδηγία 90/388).

2 Οι αιτήσεις αυτές υποβλήθηκαν στο πλαίσιο αιτήσεων ακυρώσεως που άσκησαν δύο φορείς κινητής τηλεφωνίας εγκατεστημένοι στο Βέλγιο, η εταιρία Mobistar SA (στο εξής: Mobistar) και η εταιρία Belgacom Mobile SA (στο εξής: Belgacom Mobile). Οι δύο αυτοί φορείς ζητούν την ακύρωση των τελών που επιβάλλουν οι δήμοι του Fléron (Βέλγιο) και του Schaerbeek (Βέλγιο) για τις κεραίες, τους ιστούς και τους πυλώνες μετάδοσης για τις κινητές επικοινωνίες ή για τις εξωτερικές κεραίες αντίστοιχα.

3 Με διάταξη του Προέδρου του Δικαστηρίου της 4ης Μαρτίου 2004, αποφασίστηκε η συνεκδίκαση των υποθέσεων προς διευκόλυνση της έγγραφης και της προφορικής διαδικασίας και προς έκδοση κοινής απόφασης.

Το νομικό πλαίσιο

4 Το άρθρο 59, πρώτο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΚ ορίζει τα εξής:

«Στο πλαίσιο των κατωτέρω διατάξεων, οι περιορισμοί της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών στο εσωτερικό της Κοινότητος καταργούνται προοδευτικώς κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου, όσον αφορά τους υπηκόους των κρατών μελών που είναι εγκατεστημένοι σε κράτος της Κοινότητος άλλο από εκείνο του αποδέκτου της παροχής.»

5 Το άρθρο 86, πρώτο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρο 82, πρώτο εδάφιο, ΕΚ) προβλέπει τα εξής:

«Είναι ασυμβίβαστη με την κοινή αγορά και απαγορεύεται, κατά το μέτρο που δύναται να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών, η καταχρηστική εκμετάλλευση από μία ή περισσότερες επιχειρήσεις της δεσπόζουσας θέσης τους εντός της κοινής αγοράς ή σημαντικού τμήματός της.»

6 Το άρθρο 90 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρο 86 ΕΚ) έχει ως εξής:

«1. Τα κράτη μέλη δεν θεσπίζουν ούτε διατηρούν μέτρα αντίθετα προς τους κανόνες της παρούσας Συνθήκης, ιδίως προς εκείνους των άρθρων 12 και 81 μέχρι και 89, ως προς τις δημόσιες επιχειρήσεις και τις επιχειρήσεις στις οποίες χορηγούν ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα.

2. Οι επιχειρήσεις που είναι επιφορτισμένες με τη διαχείριση υπηρεσιών γενικού οικονομικού συμφέροντος ή που έχουν χαρακτήρα δημοσιονομικού μονοπωλίου υπόκεινται στους κανόνες της παρούσας Συνθήκης, ιδίως στους κανόνες ανταγωνισμού, κατά το μέτρο που η εφαρμογή των κανόνων αυτών δεν εμποδίζει νομικά ή πραγματικά την εκπλήρωση της ιδιαίτερης αποστολής που τους έχει ανατεθεί. Η ανάπτυξη των συναλλαγών δεν πρέπει να επηρεάζεται σε βαθμό ο οποίος θα αντέκειτο προς το συμφέρον της Κοινότητας.

3. Η Επιτροπή μεριμνά για την εφαρμογή των διατάξεων του παρόντος άρθρου και απευθύνει, εφόσον είναι ανάγκη, κατάλληλες οδηγίες ή αποφάσεις προς τα κράτη μέλη.»

7 Το άρθρο 3α της οδηγίας προβλέπει τα εξής:

«Τα κράτη μέλη, επιπρόσθετα από τις απαιτήσεις που καθορίζονται στο άρθρο 2, παράγραφος 2, οφείλουν, με την επιβολή πρόσθετων όρων για τη χορήγηση αδειών ή γενικών εξουσιοδοτήσεων για συστήματα κινητής και προσωπικής επικοινωνίας, να εξασφαλίζουν τα ακόλουθα:

i) οι όροι για τη χορήγηση αδείας πρέπει να περιέχουν μόνον ό,τι δικαιολογείται από τις ουσιώδεις απαιτήσεις και, στην περίπτωση των συστημάτων για χρήση από το κοινό, από τις απαιτήσεις για την παροχή δημόσιων υπηρεσιών υπό μορφή εμπορικών κανονιστικών διατάξεων κατά την έννοια του άρθρου 3,

ii) οι όροι για τη χορήγηση αδείας σε φορείς εκμετάλλευσης κινητού δικτύου πρέπει να εξασφαλίζουν τη διαφάνεια και να αποφεύγουν τις διακρίσεις μεταξύ φορέων εκμετάλλευσης σταθερού και κινητού δικτύου σε περίπτωση συνιδιοκτησίας,

iii) οι όροι για τη χορήγηση αδείας δεν πρέπει να περιέχουν αδικαιολόγητους τεχνικούς περιορισμούς. Ιδιαίτερα, τα κράτη μέλη δεν πρέπει να εμποδίζουν τον συνδυασμό αδειών ή να περιορίζουν την προσφορά διαφορετικών τεχνολογιών οι οποίες χρησιμοποιούν ξεχωριστές συχνότητες σε περίπτωση πολυπρότυπων συσκευών.

[...]»

8 Το άρθρο 3γ της οδηγίας 90/388 προβλέπει τα εξής:

«Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν την άρση όλων των περιορισμών εις βάρος των φορέων εκμετάλλευσης συστημάτων κινητής και προσωπικής επικοινωνίας σχετικά με την ιδιοπαροχή υποδομής, τη χρήση υποδομών που παρέχονται από τρίτους και την κοινή χρήση της υποδομής, άλλων μέσων και εγκαταστάσεων, υπό την προϋπόθεση ότι θα χρησιμοποιούν τις υποδομές αυτές μόνο για εκείνες τις δραστηριότητες που προβλέπονται στην άδεια ή στην εξουσιοδότησή τους.»

9 Τα άρθρα 3α και 3γ της οδηγίας 90/388 προστέθηκαν με την οδηγία 96/2/ΕΚ της Επιτροπής, της 16ης Ιανουαρίου 1996, για τροποποίηση της οδηγίας 90/388/ΕΟΚ όσον αφορά τις κινητές και προσωπικές επικοινωνίες (ΕΕ L 20, σ. 59). Η πρώτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 96/2 έχει ως εξής:

«Εκτιμώντας ότι: Στην ανακοίνωση της Επιτροπής της 23ης Νοεμβρίου 1994 για τις διαβουλεύσεις σχετικά με την Πράσινη Βίβλο για τις κινητές και προσωπικές επικοινωνίες, η Επιτροπή καθόρισε τις κυριότερες απαραίτητες ενέργειες για το μελλοντικό ρυθμιστικό πλαίσιο που είναι αναγκαίο για την αξιοποίηση των δυνατοτήτων των εν λόγω μέσων επικοινωνίας. Στην ανακοίνωση τονίζεται η ανάγκη για την κατάργηση, το ταχύτερο δυνατό, όλων των ακόμη ισχυόντων αποκλειστικών ή ειδικών δικαιωμάτων στους εν λόγω τομείς μέσω της πλήρους εφαρμογής των κοινοτικών κανόνων περί ανταγωνισμού και μέσω της τροποποίησης, όπου αυτό κρίνεται αναγκαίο, της οδηγίας 90/388 [...], όπως τροποποιήθηκε τελευταία από την οδηγία 95/51/ΕΚ [...]. Επιπροσθέτως, στην ανακοίνωση εξετάζεται η κατάργηση των περιορισμών στην ελεύθερη επιλογή της βασικής υποδομής εκ μέρους των φορέων εκμετάλλευσης του κινητού δικτύου, όσον αφορά τη λειτουργία και την ανάπτυξη των δικτύων τους, για εκείνες τις δραστηριότητες για τις οποίες τους έχει χορηγηθεί άδεια ή εξουσιοδότηση. Η κατάργηση αυτή θεωρείται ουσιώδους σημασίας προκειμένου να εξουδετερωθούν οι υφιστάμενες στρεβλώσεις στον ανταγωνισμό και, ιδιαίτερα, για να μπορέσουν οι εν λόγω φορείς να ελέγχουν τις βασικές δαπάνες τους».

10 Στην τέταρτη αιτιολογική σκέψη της ίδιας αυτής οδηγίας εκτίθενται τα εξής:

«Αρκετά κράτη μέλη έχουν ήδη ανοίξει τις αγορές τους στον ανταγωνισμό όσον αφορά ορισμένες κινητές τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες και έχουν εισαγάγει καθεστώτα χορήγησης αδειών για υπηρεσίες αυτού του είδους. Ωστόσο, σε πολλά κράτη μέλη, ο αριθμός των αδειών που χορηγούνται εξακολουθεί να περιορίζεται βάσει της διακριτικής ευχέρειας του κράτους ή, στην περίπτωση φορέων που ανταγωνίζονται τους οργανισμούς τηλεπικοινωνιών, τα κράτη μέλη επιβάλλουν τεχνικούς περιορισμούς όπως είναι η απαγόρευση της χρησιμοποίησης υποδομών άλλων από εκείνες που παρέχουν οι οργανισμοί τηλεπικοινωνιών. [...]»

11 Η δέκατη έκτη αιτιολογική σκέψη της εν λόγω οδηγίας περιλαμβάνει τις εξής διευκρινίσεις:

«[...] Επιπροσθέτως, οι περιορισμοί του δικαιώματος ιδιοπαροχής υποδομής και η υποχρέωση χρησιμοποίησης υποδομής τρίτων επιβραδύνει την ανάπτυξη των κινητών υπηρεσιών, ιδιαίτερα επειδή η αποτελεσματική πανευρωπαϊκή επικοινωνία με το σύστημα GSM βασίζεται στο γεγονός ότι διατίθεται ευρύ φάσμα συστημάτων διεύθυνσης, ένα είδος τεχνολογίας η οποία, επί του παρόντος, δεν είναι ευρέως προσφερόμενη από τους οργανισμούς τηλεπικοινωνιών σε ολόκληρη την Κοινότητα.

Τέτοιου είδους περιορισμοί αναφορικά με τη διάθεση και τη χρήση των υποδομών περιορίζουν την παροχή υπηρεσιών κινητής και προσωπικής επικοινωνίας από φορείς από άλλα κράτη μέλη και, κατά συνέπεια, είναι ασυμβίβαστοι με τις διατάξεις του άρθρου 90 σε συνδυασμό με το άρθρο 59 της Συνθήκης. Σε περίπτωση που η παροχή ανταγωνιστικών υπηρεσιών κινητής φωνητικής τηλεφωνίας παρεμποδίζεται εξαιτίας της αδυναμίας του οργανισμού τηλεπικοινωνιών να ικανοποιήσει το αίτημα του φορέα κινητής επικοινωνίας για την παροχή υποδομής ή πραγματοποιείται μόνο έναντι τελών τα οποία δεν ανταποκρίνονται στις δαπάνες που αντιστοιχούν στη χωρητικότητα της μισθωμένης γραμμής, τούτο συνιστά ασφαλώς μεροληπτική στάση προς όφελος των σταθερών τηλεφωνικών υπηρεσιών που προσφέρει ο οργανισμός τηλεπικοινωνιών, ο οποίος, σε πολλά κράτη μέλη, διατηρεί ακόμη αποκλειστικά δικαιώματα. Συνεπώς, οι περιορισμοί στην παροχή και τη χρησιμοποίηση της υποδομής είναι αντίθετοι προς τις διατάξεις του άρθρου 90, σε συνδυασμό με το άρθρο 86 της Συνθήκης. Κατά συνέπεια, τα κράτη μέλη πρέπει να καταργήσουν αυτούς τους περιορισμούς και να χορηγήσουν, χωρίς διακρίσεις, στους σχετικούς φορείς κινητής επικοινωνίας [πρόσβαση] στους ανεπαρκείς πόρους που είναι αναγκαίοι για τη δημιουργία της δικής τους υποδομής, συμπεριλαμβανομένων των ραδιοσυχνοτήτων».

12 Το άρθρο 11, παράγραφος 1, της οδηγίας 97/13/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 10ης Απριλίου 1997, σχετικά με κοινό πλαίσιο γενικών και

ειδικών αδειών στον τομέα των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών (ΕΕ L 117, σ. 5), επιγράφεται «Τέλη και επιβαρύνσεις ειδικών αδειών» και προβλέπει τα εξής:

«Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι τα τέλη που επιβάλλονται σε επιχειρήσεις ως μέρος των διαδικασιών χορήγησης αδειών αποσκοπούν αποκλειστικά στην κάλυψη των διοικητικών δαπανών που συνεπάγεται η έκδοση, διαχείριση, έλεγχος και εκτέλεση της εκάστοτε ειδικής αδείας. Τα τέλη των ειδικών αδειών είναι ανάλογα προς τις σχετικές εργασίες και δημοσιεύονται κατά ενδεδειγμένο και επαρκώς λεπτομερή τρόπο ώστε οι εν λόγω πληροφορίες να είναι ευχερώς προσιτές.»

13 Στις 25 Ιουλίου 2003 οι οδηγίες 90/388 και 97/13 καταργήθηκαν από την οδηγία 2002/77/ΕΚ της Επιτροπής, της 16ης Σεπτεμβρίου 2002, σχετικά με τον ανταγωνισμό στις αγορές δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών (ΕΕ L 249, σ. 21), και από την οδηγία 2002/21/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2002, σχετικά με κοινό κανονιστικό πλαίσιο για δίκτυα και υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών (οδηγία πλαίσιο) (ΕΕ L 108, σ. 33), οι οποίες πάντως είναι μεταγενέστερες των περιστατικών των κύριων υποθέσεων.

Οι διαφορές στις κύριες δίκες και τα προδικαστικά ερωτήματα

Η υπόθεση C-544/03

14 Το δημοτικό συμβούλιο του Fléron εξέδωσε, κατόπιν της συνεδριάσεώς του της 27ης Ιανουαρίου 1998, κανονιστική απόφαση για την επιβολή τέλους για τους πυλώνες, τους ιστούς και τις κεραίες μετάδοσης για τις κινητές επικοινωνίες. Το τέλος επρόκειτο να επιβάλλεται επί μία τριετία, από την 1η Ιανουαρίου 1998 μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 2000. Το τέλος ανερχόταν σε 100 000 βελγικά φράγκα (BEF) για κάθε πυλώνα, ιστό ή κεραία, ο κύριος των οποίων ήταν ο υπόχρεος για την καταβολή του τέλους.

15 Στις 12 Απριλίου 1999 η Mobistar υπέβαλε ενώπιον του Conseil d'État αίτηση ακυρώσεως της εν λόγω κανονιστικής απόφασης.

16 Προς στήριξη της αιτήσεώς της, η Mobistar ισχυρίζεται, μεταξύ άλλων, ότι η προσβαλλόμενη απόφαση αποτελεί περιορισμό στην ανάπτυξη του δικτύου κινητής τηλεφωνίας της, ο οποίος απαγορεύεται από το άρθρο 3γ της οδηγίας 90/388.

17 Το Conseil d'État, εκτιμώντας αφενός ότι δεν ήταν σε θέση να αποφανθεί επί του βασίμου αυτού του λόγου ακυρώσεως χωρίς να εφαρμόσει μια διάταξη του κοινοτικού δικαίου προβληματικής ερμηνείας και αφετέρου ότι ανακύπτει επίσης πρόβλημα ως προς το συμβατό του επίδικου τέλους με το άρθρο 49 ΕΚ, αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα ερωτήματα:

«1) Έχει το άρθρο 49 [ΕΚ] την έννοια ότι απαγορεύει την καθιέρωση, με κανονιστική πράξη εθνικής αρχής ή οργανισμού τοπικής αυτοδιοίκησης, τέλους που επιβάλλεται για τις υποδομές κινητής και προσωπικής επικοινωνίας, οι οποίες χρησιμοποιούνται κατά την άσκηση των δραστηριοτήτων που προβλέπονται στις άδειες και εξουσιοδοτήσεις;

2) Το άρθρο 3γ της οδηγίας 90/388 [...], το οποίο επιβάλλει την άρση "όλων των περιορισμών", απαγορεύει την καθιέρωση, με κανονιστική πράξη εθνικής αρχής ή οργανισμού τοπικής αυτοδιοίκησης, τέλους που επιβάλλεται για τις υποδομές κινητής και προσωπικής επικοινωνίας, οι οποίες χρησιμοποιούνται κατά την άσκηση των δραστηριοτήτων που προβλέπονται στις άδειες και εξουσιοδοτήσεις;»

Η υπόθεση C-545/03

18 Το δημοτικό συμβούλιο του Schaerbeek εξέδωσε, κατόπιν της συνεδριάσεώς του της 8ης Οκτωβρίου 1997, κανονιστική απόφαση για την επιβολή τέλους για τις εξωτερικές κεραίες, με την οποία τροποποιήθηκε η απόφαση που είχε εκδώσει προηγουμένως το ίδιο δημοτικό συμβούλιο σχετικά με τις παραβολικές κεραίες. Για τις χρήσεις 1997 έως 1999 προβλέφθηκε η επιβολή ετήσιου τέλους για τις εξωτερικές κεραίες. Ως εξωτερική κεραία νοούνταν όχι μόνο οι παραβολικές κεραίες, αλλά και οι κεραίες αναμετάδοσης για τις κινητές επικοινωνίες και οι λοιπές κεραίες. Το ύψος του τέλους καθοριζόταν σε 100 000 BEF για κάθε κεραία αναμετάδοσης για τις κινητές επικοινωνίες και σε 5 000 BEF για κάθε παραβολική ή άλλη κεραία.

19 Στις 19 Δεκεμβρίου 1997 η Belgacom Mobile ζήτησε από το Conseil d'État την ακύρωση της παραπάνω κανονιστικής απόφασης.

20 Ο ένας από τους λόγους ακυρώσεως στους οποίους στηρίζεται η αίτηση αφορά την παράβαση των κοινοτικών διατάξεων σχετικά με τη δημιουργία ποιοτικού δικτύου κινητής τηλεφωνίας που να μην υπόκειται σε περιορισμούς, και συγκεκριμένα του άρθρου 3γ της οδηγίας 90/388.

21 Το Conseil d'État, εκτιμώντας επίσης ότι δεν ήταν σε θέση να αποφανθεί επί του βασίμου αυτού του λόγου ακυρώσεως χωρίς να εφαρμόσει μια διάταξη του κοινοτικού δικαίου προβληματικής ερμηνείας, έκρινε ότι έπρεπε, κατ' εφαρμογή του άρθρου 234 ΕΚ, να υποβάλει δύο προδικαστικά ερωτήματα, τα οποία είναι πανομοιότυπα με τα ερωτήματα που έχει υποβάλει στην υπόθεση.

Επί της αιτήσεως για επανάληψη της προφορικής διαδικασίας

22 Με δικόγραφο που κατέθεσε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 2 Μαΐου 2005, η Κυβέρνηση των Κάτω Χωρών ζήτησε από το Δικαστήριο να διατάξει, κατ' εφαρμογή του άρθρου 61 του Κανονισμού Διαδικασίας, την επανάληψη της προφορικής διαδικασίας.

23 Η κυβέρνηση αυτή θεμελιώνει το αίτημά της κυρίως στον ισχυρισμό ότι ο γενικός εισαγγελέας πρότεινε, με τις προτάσεις του, να στηριχτεί η απάντηση σε διαφορετική βάση από αυτή στην οποία αναφέρθηκε το αιτούν δικαστήριο, και συγκεκριμένα στην , την οποία δεν εξέτασαν λεπτομερώς οι μετέχοντες στην παρούσα διαδικασία ούτε με τις γραπτές παρατηρήσεις τους ούτε με τις παρατηρήσεις που ανέπτυξαν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση. Η εν λόγω κυβέρνηση επιθυμεί να διατυπώσει συναφώς παρατηρήσεις.

24 Συναφώς υπενθυμίζεται ότι το Δικαστήριο μπορεί αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν προτάσεως του γενικού εισαγγελέα, ή ακόμη και κατόπιν αιτήσεως των διαδίκων, να διατάξει την επανάληψη της προφορικής διαδικασίας, σύμφωνα με το άρθρο 61 του Κανονισμού Διαδικασίας, εφόσον κρίνει ότι δεν διαθέτει επαρκή στοιχεία ή ότι η υπόθεση πρέπει να επιλυθεί βάσει επιχειρήματος επί του οποίου δεν διεξήχθη συζήτηση μεταξύ των διαδίκων (βλ. διάταξη της 4ης Φεβρουαρίου 2000,, Emesa Sugar, Συλλογή 2000, σ. I-665, σκέψη 18, αποφάσεις της 19ης Φεβρουαρίου 2002,, Wouters κ.λπ., Συλλογή 2002, σ. I-1577, σκέψη 42, και της 30ής Μαρτίου 2004,, Alabaster, Συλλογή 2004, σ. I-3101, σκέψη 35).

25 Στην παρούσα υπόθεση, πάντως, το Δικαστήριο, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, κρίνει ότι διαθέτει όλα τα αναγκαία στοιχεία για να απαντήσει στα υποβληθέντα ερωτήματα και ότι τα στοιχεία αυτά συζητήθηκαν ενώπιόν του. Κατά συνέπεια, πρέπει να απορριφθεί η αίτηση για επανάληψη της προφορικής διαδικασίας.

Επί του πρώτου ερωτήματος

26 Με το πρώτο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν το άρθρο 59 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρο 49 ΕΚ) έχει την έννοια ότι απαγορεύει την επιβολή, με κανονιστική πράξη εθνικής αρχής ή οργανισμού τοπικής αυτοδιοίκησης, τέλους στις υποδομές κινητής και προσωπικής επικοινωνίας που χρησιμοποιούνται κατά την άσκηση των δραστηριοτήτων που προβλέπονται στις άδειες και εξουσιοδοτήσεις.

27 Μολονότι στο παρόν στάδιο εξελίξεως του κοινοτικού δικαίου ο τομέας των άμεσων φόρων δεν εμπίπτει, καθαυτός, στον τομέα αρμοδιοτήτων της Κοινότητας, εντούτοις τα κράτη μέλη πρέπει να τηρούν το κοινοτικό δίκαιο κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων που εξακολουθούν να έχουν (βλ. αποφάσεις της 14ης Φεβρουαρίου 1995, C-279/93, Schumacker, Συλλογή 1995, σ. I-225, σκέψη 21, της 21ης Νοεμβρίου 2000, C-436/00, X και Y, Συλλογή 2000, σ. I-10829, σκέψη 32, και της 11ης Μαρτίου 2004, C-9/02, De Lasteyrie du Saillant, Συλλογή 2004, σ. I-2409, σκέψη 44).

28 Στον τομέα της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, το Δικαστήριο έχει ήδη δεχτεί ότι τα εθνικά φορολογικά μέτρα που εμποδίζουν την άσκηση της ελευθερίας αυτής ενδέχεται να συνιστούν απαγορευμένα μέτρα, ανεξάρτητα από το αν πρόκειται για κατά κυριολεξία κρατικά μέτρα ή για μέτρα οργανισμού τοπικής αυτοδιοίκησης (βλ. συναφώς την απόφαση της 29ης Νοεμβρίου 2001, C-17/00, De Coster, Συλλογή 2001, σ. I-9445, σκέψεις 26 και 27).

29 Σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, το άρθρο 59 της Συνθήκης επιτάσσει όχι μόνον την εξάλειψη κάθε δυσμενούς διακρίσεως λόγω ιθαγένειας έναντι του παρέχοντος υπηρεσίες που είναι εγκατεστημένος σε άλλο κράτος μέλος, αλλά και την κατάργηση κάθε περιορισμού, έστω και αν ο περιορισμός ισχύει αδιακρίτως τόσο για τους ημεδαπούς παρέχοντες υπηρεσίες όσο και για αυτούς των άλλων

κρατών μελών, εφόσον ο περιορισμός αυτός μπορεί να απαγορεύσει ή να παρεμποδίσει περισσότερο τις δραστηριότητες του παρέχοντος υπηρεσίες που είναι εγκατεστημένος σε άλλο κράτος μέλος, όπου παρέχει νόμιμα ανάλογες υπηρεσίες (απόφαση της 9ης Αυγούστου 1994, C-43/93, Vander Elst, Συλλογή 1994, σ. I-3803, σκέψη 14, και προπαρατεθείσα απόφαση De Coster, σκέψη 29).

30 Επιπλέον, το Δικαστήριο έχει ήδη δεχτεί ότι το εν λόγω άρθρο 59 απαγορεύει την εφαρμογή οποιασδήποτε εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως που έχει ως αποτέλεσμα να καθίσταται η παροχή υπηρεσιών μεταξύ κρατών μελών δυσκολότερη απ' ό,τι η παροχή υπηρεσιών που πραγματοποιείται αποκλειστικώς στο εσωτερικό ενός κράτους μέλους (προπαρατεθείσα απόφαση De Coster, σκέψη 30 και παρατιθέμενη στην εν λόγω σκέψη νομολογία, και σκέψη 39).

31 Αντίθετα, το άρθρο 59 της Συνθήκης δεν καλύπτει τα μέτρα των οποίων το μόνο αποτέλεσμα είναι να καθιστούν οικονομικά επαχθέστερη τη συγκεκριμένη παροχή υπηρεσιών και τα οποία πλήττουν εξίσου την παροχή υπηρεσιών μεταξύ κρατών μελών και την παροχή υπηρεσιών στο εσωτερικό ενός μόνο κράτους μέλους.

32 Όσον αφορά το ζήτημα αν η επιβολή από τις δημοτικές αρχές τελών σαν τα επίδικα στις κύριες υποθέσεις συνιστά εμπόδιο ασυμβίβαστο με το εν λόγω άρθρο 59, επισημαίνεται ότι τα τέλη αυτά βαρύνουν αδιακρίτως όλους τους κυρίους των εγκαταστάσεων κινητής τηλεφωνίας εντός των ορίων του οικείου δήμου και ότι τα μέτρα αυτά δεν πλήττουν τους αλλοδαπούς επιχειρηματίες ούτε de facto ούτε de jure περισσότερο από ό,τι τους ημεδαπούς.

33 Τα επίδικα φορολογικά μέτρα άλλωστε δεν καθιστούν ούτε τη διασυνοριακή παροχή υπηρεσιών δυσχερέστερη από την παροχή υπηρεσιών εντός της ημεδαπής. Η επιβολή τελών για τους πυλώνες, τους ιστούς και τις κεραίες ενδέχεται βέβαια να έχει ως αποτέλεσμα υψηλότερα τιμολόγια για τις συνδιαλέξεις κινητής τηλεφωνίας από την αλλοδαπή προς το Βέλγιο και αντίστροφα. Εντούτοις, ο κίνδυνος μετακύλισης του τέλους στα τιμολόγια αφορά εξίσου και τις παροχές τηλεφωνικών υπηρεσιών στο εσωτερικό της χώρας.

34 Επιπλέον, από κανένα στοιχείο της δικογραφίας δεν μπορεί να συναχθεί ότι το σωρευτικό αποτέλεσμα των τοπικών τελών συνιστά απειλή για την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών κινητής τηλεφωνίας μεταξύ των άλλων κρατών μελών και του Βασιλείου του Βελγίου.

35 Στο πρώτο ερώτημα πρέπει επομένως να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 59 της Συνθήκης έχει την έννοια ότι δεν απαγορεύει την επιβολή, με κανονιστική πράξη εθνικής αρχής ή οργανισμού τοπικής αυτοδιοίκησης, τέλους στις υποδομές κινητής και προσωπικής επικοινωνίας που χρησιμοποιούνται κατά την άσκηση των δραστηριοτήτων που προβλέπονται στις άδειες και εξουσιοδοτήσεις, εφόσον το τέλος αυτό ισχύει αδιακρίτως τόσο για τους ημεδαπούς παρέχοντες υπηρεσίες όσο και για αυτούς των άλλων κρατών μελών και πλήττει εξίσου την παροχή υπηρεσιών στο εσωτερικό ενός μόνο κράτους μέλους και την παροχή υπηρεσιών μεταξύ κρατών μελών.

Επί του δεύτερου ερωτήματος

36 Με το δεύτερο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσία αν τα μέτρα φορολογικής φύσης που εφαρμόζονται στις υποδομές κινητής επικοινωνίας εμπίπτουν στο άρθρο 3γ της οδηγίας 90/388.

37 Ευθύς εξαρχής επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η γενεσιουργός αιτία των τελών στις υποδομές επικοινωνιών δεν είναι η χορήγηση της άδειας. Κατά συνέπεια, η οδηγία , την οποία επικαλέστηκε η Mobistar κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, δεν έχει εφαρμογή στα περιστατικά των προκείμενων υποθέσεων.

38 Όσον αφορά την οδηγία 90/388, επιβάλλεται καταρχάς η διαπίστωση ότι το άρθρο 3γ της οδηγίας αυτής, το οποίο προβλέπει την άρση «όλων των περιορισμών» που επιβάλλονται στους φορείς εκμετάλλευσης συστημάτων κινητής και προσωπικής επικοινωνίας σχετικά με την υποδομή, δεν αποκλείει το ενδεχόμενο, με δεδομένη τη διατύπωση του άρθρου αυτού, να αφορούν οι περιορισμοί αυτοί και τα μέτρα φορολογικής φύσης που εφαρμόζονται στις υποδομές κινητής επικοινωνίας.

39 Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, για την ερμηνεία των διατάξεων του κοινοτικού δικαίου πρέπει να λαμβάνεται υπόψη όχι μόνο το γράμμα της διάταξης, αλλά και το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται και οι στόχοι που επιδιώκονται με τη ρύθμιση της οποίας αποτελεί μέρος (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 17ης Νοεμβρίου 1983, 292/82, Merck, Συλλογή 1983, σ. 3781, σκέψη 12, της 21ης Φεβρουαρίου 1984, 337/82, St. Nikolaus Brennerei, Συλλογή 1984, σ. 1051, σκέψη 10, και της 7ης Ιουνίου 2005, C-17/03, Vereniging voor Energie, Milieu en Water κ.λπ., Συλλογή 2005, σ. I-4989, σκέψη 41).

40 Η οδηγία 90/388 πρόβλεπε, υπό την αρχική μορφή της, την κατάργηση των ειδικών ή αποκλειστικών δικαιωμάτων που είχαν χορηγήσει τα κράτη μέλη ως προς την παροχή τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών, αλλά δεν περιελάμβανε τις υπηρεσίες κινητής τηλεφωνίας στο πεδίο εφαρμογής της. Για να επεκταθεί η εφαρμογή της και στις κινητές και προσωπικές επικοινωνίες, η οδηγία αυτή τροποποιήθηκε με την οδηγία 96/2.

41 Η οδηγία 96/2 αποσκοπεί στη δημιουργία ενός κανονιστικού πλαισίου για την εκμετάλλευση των δυνατοτήτων των κινητών και προσωπικών επικοινωνιών, καταργώντας, το ταχύτερο δυνατό, όλα τα αποκλειστικά και ειδικά δικαιώματα, εξαλείφοντας, για τους φορείς κινητών δικτύων, τόσο τους περιορισμούς της ελεύθερης εκμετάλλευσης και ανάπτυξης των εν λόγω δικτύων, προκειμένου οι φορείς αυτοί να ασκούν τις δραστηριότητες που καλύπτονται από τις άδειες ή εξουσιοδοτήσεις τους, όσο και τις στρεβλώσεις του ανταγωνισμού, και επιτρέποντας στους φορείς αυτούς να ελέγχουν τις δαπάνες τους (βλ. αποφάσεις της 16ης Οκτωβρίου 2001, C-396/99 και C-397/99, Επιτροπή κατά Ελλάδας, Συλλογή 2001, σ. I-7577, σκέψη 25, και της 22ας Μαΐου 2003, C-462/99, Connect Austria, Συλλογή 2003, σ. I-5197, σκέψη 96).

42 Η οδηγία 96/2 στηρίζεται στο άρθρο 90, παράγραφος 3, της Συνθήκης ΕΚ. Κατά συνέπεια, το άρθρο 3γ της οδηγίας 90/388 έχει εφαρμογή μόνο στους περιορισμούς που είναι ασυμβίβαστοι με το άρθρο 90 της Συνθήκης.

43 Σύμφωνα με τη δέκατη έκτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 96/2, η οδηγία αυτή εκδόθηκε για να αντιμετωπιστεί μια κατάσταση στην οποία αφενός ο ανταγωνισμός

ως προς την παροχή υπηρεσιών κινητής φωνητικής τηλεφωνίας παρεμποδιζόταν εξαιτίας της αδυναμίας των οργανισμών τηλεπικοινωνιών να ικανοποιήσουν το αίτημα των φορέων κινητής επικοινωνίας για την παροχή υποδομής και αφετέρου τα περισσότερα κράτη μέλη διατηρούσαν αποκλειστικά δικαιώματα υπέρ των οργανισμών αυτών. Η Επιτροπή, με βάση τη διαπίστωση ότι οι περιορισμοί στην παροχή και στη χρήση υποδομής αποτελούν παράβαση του άρθρου 90 της Συνθήκης ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 86 της Συνθήκης ΕΚ, κατέληξε ότι τα κράτη μέλη πρέπει να καταργήσουν αυτούς τους περιορισμούς και να χορηγήσουν, χωρίς διακρίσεις, στους σχετικούς φορείς κινητής επικοινωνίας πρόσβαση στους ανεπαρκείς πόρους που είναι αναγκαίοι για τη δημιουργία της δικής τους υποδομής.

44 Κατά συνέπεια, οι περιορισμοί τους οποίους αφορά το άρθρο 3γ της οδηγίας 90/388 χαρακτηρίζονται αφενός από τη σχέση τους με τα αποκλειστικά και ειδικά δικαιώματα των παραδοσιακών τηλεπικοινωνιακών φορέων και αφετέρου από το γεγονός ότι υπάρχει η δυνατότητα άρσης τους με την παροχή, χωρίς διακρίσεις, πρόσβασης στους αναγκαίους ανεπαρκείς πόρους.

45 Επομένως, το άρθρο αυτό αφορά περιορισμούς σαν αυτούς που αναφέρονται ως παράδειγμα περιορισμών στην τέταρτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 96/2, και συγκεκριμένα τον βάσει διακριτικής ευχέρειας περιορισμό της χορήγησης αδειών ή, στην περίπτωση φορέων που ανταγωνίζονται τους οργανισμούς τηλεπικοινωνιών, την επιβολή τεχνικών περιορισμών για τη χορήγηση αυτή, όπως είναι η απαγόρευση της χρησιμοποίησης υποδομών άλλων από εκείνες που παρέχουν οι οργανισμοί αυτοί.

46 Εξάλλου, ο όρος «περιορισμοί», υπό την ειδική έννοια που έχει στο άρθρο 3γ της οδηγίας 90/388, καλύπτει μόνο τα μέτρα που επηρεάζουν σημαντικά την ανταγωνιστικότητα.

47 Αντίθετα, το άρθρο 3γ της οδηγίας 90/388 δεν αφορά τα εθνικά μέτρα που εφαρμόζονται αδιακρίτως σε όλους τους φορείς κινητής τηλεφωνίας και δεν ευνοούν, άμεσα ή έμμεσα, τους φορείς που έχουν ή είχαν ειδικά ή αποκλειστικά

δικαιώματα σε βάρος των νέων φορέων, οι οποίοι δρουν υπό συνθήκες ανταγωνισμού.

48 Στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να εξακριβώσει κατά πόσον οι προϋποθέσεις αυτές συντρέχουν στις κύριες υποθέσεις.

49 Το αιτούν δικαστήριο θα πρέπει, κατά την εξέταση που θα πραγματοποιήσει, να εξακριβώσει τα αποτελέσματα των τελών, λαμβάνοντας υπόψη κυρίως τον χρόνο κατά τον οποίο καθένας από τους ενδιαφερόμενους φορείς εισήλθε στην αγορά. Ενδέχεται να διαπιστωθεί ότι οι φορείς που έχουν ή είχαν ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα βρέθηκαν, πριν από τους άλλους φορείς, σε κατάσταση που τους έδινε τη δυνατότητα να αποσβέσουν τις δαπάνες τους για τη δημιουργία δικτύου. Το γεγονός όμως ότι οι φορείς που εισέρχονται στην αγορά υπέχουν υποχρεώσεις δημόσιας υπηρεσίας, μεταξύ των οποίων η υποχρέωση ορισμένης γεωγραφικής κάλυψης, μπορεί να τους περιαγάγει σε δυσμενέστερη θέση έναντι των παραδοσιακών τηλεπικοινωνιακών φορέων, όσον αφορά τη συγκράτηση των δαπανών τους.

50 Από όλα τα παραπάνω προκύπτει ότι στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι τα μέτρα φορολογικής φύσης που εφαρμόζονται στις υποδομές κινητής επικοινωνίας δεν εμπίπτουν στο άρθρο 3γ , εκτός αν τα μέτρα αυτά ευνοούν, άμεσα ή έμμεσα, τους φορείς που έχουν ή είχαν ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα σε βάρος των νέων φορέων και επηρεάζουν σημαντικά την ανταγωνιστικότητα.

Επί των δικαστικών εξόδων

51 Δεδομένου ότι η διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό

εναπόκειται να αποφανθεί επί των εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πρώτο τμήμα) αποφαίνεται:

1) **Το άρθρο 59 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρο 49 ΕΚ) έχει την έννοια ότι δεν απαγορεύει την επιβολή, με κανονιστική πράξη εθνικής αρχής ή οργανισμού τοπικής αυτοδιοίκησης, τέλους στις υποδομές κινητής και προσωπικής επικοινωνίας που χρησιμοποιούνται κατά την άσκηση των δραστηριοτήτων που προβλέπονται στις άδειες και εξουσιοδοτήσεις, εφόσον το τέλος αυτό ισχύει αδιακρίτως τόσο για τους ημεδαπούς παρέχοντες υπηρεσίες όσο και για αυτούς των άλλων κρατών μελών και πλήττει εξίσου την παροχή υπηρεσιών στο εσωτερικό ενός μόνο κράτους μέλους και την παροχή υπηρεσιών μεταξύ κρατών μελών.**

2) **Τα μέτρα φορολογικής φύσης που εφαρμόζονται στις υποδομές κινητής επικοινωνίας δεν εμπίπτουν στο άρθρο 3γ της οδηγίας 90/388/ΕΟΚ της Επιτροπής, της 28ης Ιουνίου 1990, σχετικά με τον ανταγωνισμό στις αγορές των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών, όπως τροποποιήθηκε, όσον αφορά το πλήρες άνοιγμα των αγορών τηλεπικοινωνιών στον ανταγωνισμό, με την οδηγία 96/19/ΕΚ της Επιτροπής, της 13ης Μαρτίου 1996, εκτός αν τα μέτρα αυτά ευνοούν άμεσα ή έμμεσα τους φορείς που έχουν ή είχαν ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα σε βάρος των νέων φορέων και επηρεάζουν σημαντικά την ανταγωνιστικότητα.**

(Υπογραφές)